

ג. שברי עכו"ם שנשתברו מאליהם – רבי יוחנן אומר: אסורים בהנאה, שאין ספק (שמא ביטלום) מוציא מידי ודאי (איסור ע"ז שעבדום). וריש לקיש אומר: מותרים, שיש להניח שביטלום (והרי זה ספק הרגיל וקרוב לודאי, הלכך מוציא מידי ודאי. עפ"י תוס' וריטב"א).

הלכה כרבי יוחנן (בה"ג ורי"ף; רמב"ם עכו"ם ח, יא; יו"ד קמו, יא). ואיסור תורה הוא (לקוטי הלכות). המוציא שברי עכו"ם – שמואל התיר. ותבנית יד ורגל האסורות – בעומדים על בסיסם, שהם כמו שנעשו מתחילה לכך ואינם כשברים, כנ"ל.

א. נחלקו ראשונים האם משום שסובר שמואל כריש לקיש, אבל לר' יוחנן – אסור (תוס', רמב"ם ז, ט). או אף לריו"ח מותר, כי סתם שברים הנמצאים יש לתלות שעכו"ם שיברם ולא נשתברו מאליהם (רי"ף רא"ש רמב"ן. וכן דעת רש"י רשב"ם ואו"ז).

ב. כשעיקר האליל נשאר קיים וחלק קטן ממנו נשבר, יש אומרים שהשבר מותר לדברי הכל. ויש צד לומר להפך, שאסור לדברי הכל כיון שהעיקר קיים (ער"ן).

ג. עכו"ם שנשתברה והיו עובדים לכל חלק וחלק ממנה, כגון כותל אבנים שנפל והיו משתחוים לכל אבן ואבן – הרי האבנים אסורות לדברי הכל (עפ"י ירושלמי, מובא בתוס' להלן מז: ושבת פב: וע' להלן מט: שאם עובדים לשברים צריך לבטל כל שבר ושבר. ולהלן נג: משמע שיש דעה הסוברת 'עובדים לשברים' וכנראה הכוונה לומר שקיימת אפשרות שעובדים להם הלכך אין ספק מוציא מידי ודאי, וכריו"ח).

דף מב

סה. א. האם יש חילוק בין עבודת כוכבים שנשתברה לזו שנפחסה (=שהכו בה ונתמעכה)?

ב. האם יש חילוק בין נשתברה מאליה לשברה ישראל?

ג. האם יש חילוק בין נשתברה לגמרי ובין זו שעיקרה קיים ולא נשתברו אלא חלקים קטנים ממנה?

ד. מצא צורת דרקון וראשו חתוך – ספק עובד כוכבים חתכו ספק ישראל חתכו – מה דינו? ומה הדין בשודאי ישראל חתכו?

א. פחסה עובד כוכבים (רש"י: מיעד צורתה ולא נחסרה) – הרי זו כאילו שברה, ובטלה. אבל פחסה ישראל, לדברי אב"י אינה בטלה, שאין הגוי מבטלה לגמרי בכך. (וה"ה נפחסה מאליה, אין דינה כנשתברה ואסורה). ולדברי רבא פחסה כשבירה.

ב. מבואר בגמרא שמצד הדין אין חילוק בין נשתברה מאליה לישראל ששבר עכו"ם של גוי, אלא שרבא פירש (כפי המוכח מכמה ברייתות) שאפילו לריש לקיש שאמר נשתברה מאליה מותרת, אם שברה ישראל גזרו חכמים שאינה בטילה, שמא יגביהנה תחילה כדי לזכות בה ושוב אין לה בטלה.

ג. אמרו בגמרא שאפילו לדעת הסובר נשתברה מאליה מותרת, אם היה עיקרה קיים – אסורה [העיקר והשברים]. והסיקו שזה רק בשדרכה בכך, כגון אילן אשירה שעליו נושרים, שכן דרך גדילתו, הלכך אינו בטל וגם העלים אסורים בהנאה, אבל כשאין דרכה בכך, כגון ששפו עבודה זרה [לצרכה] – שיפוייה מותרים (וע' לעיל).

ד. מצא צורת דרקון וראשו חתוך, ספק עכו"ם חתכו ספק ישראל חתכו – מותר (משום ספק ספיקא; שמא

נעבד שמא לא נעבד ואת"ל נעבד – שמא עכו"ם חתך ומותר. אבל ודאי נעבד – אסור. עפ"י רש"י ותוס'.
 ודאי ישראל חתכו – אסור. לרבי יוחנן אסור מדינא, שאין ספק (שמא כשימצאנה העובד כוכבים חתוכה יבטלנה)
 מוציא מידי ודאי איסור (הגם שאינו 'ודאי' ממש, כי שמא לא עבדוהו. תוס'). ולריש לקיש, גזרה שמא יגביהנה
 ישראל תחילה לזכות בה ושוב אין מועיל לה ביטול.

סו. מה דינן של הקנים דלהלן בהנאה; העצים הביצים והאפרוחים?

א. קן שבראש אילן של הקדש.

ב. קן שבראש אשרה.

א. קן שבראש אילן של הקדש; אסור מן התורה לעלות על האילן כדי להוריד הקן, שהרי זה משתמש בשל
 הקדש. הלכך אסור חכמים להנות מן הקן אפילו נבנה מעצים אחרים – גזירה שמא ישתמש באילן. וכן
 הביצים אסורות מדרבנן, אבל אפרוחים שאינם צריכים לאמם – מותרים.

לריש לקיש (וכן לר' אבהו בשם ריו"ה – לגירסה שלפנינו במעילה), אין ראייה לאסור בעצים דאתו
 מעלמא.

היה הקן בנוי מחתיכות האילן עצמו – עצי הקן אסורים מן התורה, אלא אם כן נעשה מעצים שגדלו לאחר
 ההקדש, שאז תלוי הדבר במחלוקת החכמים האם יש מעילה בגידולין אם לאו (ועכ"פ אסור מדרבנן בהנאה).
 להלכה אנו נוקטים יש מעילה בגידולין. (ע' מעילה יג-יד; פסחים נו).

ב. הקן שבראש האשרה; אם בנוי מעצי האשרה – לריש לקיש, עצי הקן מותרים בשימוש כדין עכו"ם
 שנשתברה מאליה, ולר' יוחנן אסורים. ואין חילוק בין עצים שהיו בשעה שנעשית אשרה ובין שגדלו
 אחר כך, שגידולי ע"ז אסורים מהתורה (רש"י עפ"י מתני' להלן).

היה הקן בנוי מעצים דעלמא – מבואר בגמרא (לתירוץ הראשון) שמותר להשתמש בעצי הקן. ולא גזרו
 כבהקדש לאסור העצים – דכולי עלמא בדלים מאשרה ואין חשש שיהנה ממנה (עפ"י רש"י).

ולתירוץ רבי אבהו בשם רבי יוחנן, אסור מדרבנן להנות מהביצים ומהאפרוחים הצריכים לאילן. ואילו
 אפרוחים שאינם צריכים לאמם – מותרים לדברי הכל.

א. לפירוש התוס' אין ליקח האפרוחים ביד, שמא יעלה או יסמוך על האילן, אלא יתיו בקנה
 דוקא.

ב. לדברי התוס' במעילה (יד) לרבי יוחנן שם, אסור מדרבנן להנות מעצי הקן אפילו באו מעלמא.
 ואין כן משמעות רש"י ופסק הרמב"ם (וע' משנה למלך ע"ז ז, יב).

יש סוברים שכל שאין ידוע שהעצים ממקום אחר – אסור. ויש מתירים (ערמב"ם וראב"ד ובנו"כ;
 מאירי כאן; יו"ד קמב).

דפים מב – מג

סז. מה דינם של הצורות והפרצופים דלהלן, לענין עשייתם; השהייתם; ומציאתם (האם יש לחוש שמא עבדום)?

א. צורות חמה ולבנה ושאר כוכבים ומזלות.

ב. מלאכים, חיות הקדש וכו'.

ג. אדם.

ד. דרקון.

ה. תבנית המקדש וכליו.

א. שנו בברייתא: אסור לעשות דמות חמה ולבנה ושאר כוכבים (לא תעשון אתי – לא תעשו כדמות שמישי המשמשים לפני במרום).

א. כתבו התוס' שאין חילוק בין צורה בולטת לשקועה (כן דעת ר"י ריב"א ור"ת). ויש סוברים שאין איסור אלא בבולט (ע' רא"ש).

ב. אמירה לנכרי לעשותם – אסורה מדרבנן, ולצורך מצוה מותר (עפ"י תוס').

עשו לו נכרים – אסור להשהותם מפני החשד (שלא יאמרו שעובד להם, או שלא יאמרו שעשאתם). מסוגית הגמרא עולה שאצל רבים אין חשד. וכן בצורות המורכבות מפרקים פרקים לצורך שימוש לפי שעה, כגון צורות לבנה של רבן גמליאל – מותר.

יש אומרים שחילוקים אלו אינם קיימים למסקנא.

מצא כלים שיש עליהם צורות (ואין ידוע אם נעבדים אם לאו. ירושלמי); תנא קמא אסר בצורות חמה ולבנה. ורשב"ג אסר רק במכובדים. ופירש שמואל 'מכובדים' כגון תכשיטים וכד' – להוציא כלי בישול. ורב פירש: אף בכלי בישול, למעלה מן המים (רש"י: על אוגני הכלי) הרי אלו 'מכובדים'. למטה מהם – 'מבוזין'. תניא כוותיה דשמואל (וכן פסקו הרמב"ם (ז, ח) ובה"ג).

ב. אסור לעשות דמויות מלאכים ושרפים (לא תעשון אתי). ובכלל זה פני שור ואדם ואריה ונשר יחדיו, דוגמת חיות הקודש.

א. עשו לו אחרים – אסור להשהותן (כן היא שיטת הר"ן).

ב. לדעת הרמב"ם והר"ן, אין חילוק בין צורה בולטת לשוקעת. ויש חולקים (עפ"י בה"ג תוס' ורמב"ן. ועבהגרא קמא, כא).

ג. ישנן דעות שאסרו אף אחת מארבע פנים לבדה, ואין הלכה כן. ובאג"מ כתב שלדעת הרמב"ם אין איסור בד' פנים אלא בפני אדם בולט בלבד.

ג. אסור לעשות פרצוף אדם (לא תעשון אתי – אותי. רב הונא / יהודה בריה דרב יהושע).

א. הרא"ש כתב שאין איסור אלא דמות מלאה, אבל לא ראש בלבד. ואילו בתוס' (ועוד) משמע שפרצוף שלם אף ללא הגוף אסור, אבל חצי פרצוף מותר.

ב. לדעת הרמב"ם והרמב"ן (עפ"י בה"ג תוס' ועוד), עשיית דמות אדם אינה אסורה אלא בבולט. והר"ן כתב שאין חילוק.

וכן לענין השהיה, כשעשו לו אחרים – אסור משום החשד (שלא יאמרו שעובד לה. רש"י ותוס'). ולכך הורה שמואל לרב יהודה לסמות עיניו של הפרצוף.

מצא דמות אדם על כלים וכדו' – אין חשש שעבדוהו. מלבד לדברי רבי יהודה, אם מצא דמות אשה מניקה את בנה [על שם חוה שמניקה כל העולם], או 'סר אפיס' – צורת אדם המודד בכלי מדה [על שם יוסף שסר ומפיס את כל העולם כולו].

ד. מותר לעשות צורת דרקון.

מצא צורת דרקון [פירש רבי שמעון בן אלעזר: כל שיש לו ציצין (= סנפירין / שערות) בין פרקיו, כלומר בין פרקי צואר (רבי אסי)], בין שהיא לעצמה בין על גבי כלים – יש לחוש שעבדוהו (ערש"י ותוס' שאינו אלא ספק. וע' בטור; שו"ת אבנ"ז יו"ד קכב והו"מ קיט). ולדברי רשב"ג, דוקא על המכובדין אסור, וכנ"ל.

ה. אסור לעשות בית בתבנית ההיכל, וכן אכסדרה – בתבנית אולם, או חצר – תבנית עזרה. וכן שלחן ומנורה כשל המקדש. אבל עושה מנורה במספר קנים אחר, או שעושה מחומר שאינו כשר למנורה שבמקדש. [ונחלקו תנאים בשל עץ, האם כשרה במקדש אם לאו].

א. אין איסור אלא בעושה בבית וחצר וכד' כפי מדתם שבמקדש, באורך ברוחב ובגובה, אבל אם שינה במקצת מותר (רש"י ו"ש"פ).

ובמנורה, הואיל וגובהה אינה מפורש בתורה, אסור אפילו אינה גבוהה י"ח טפחים (פוסקים).
ב. יש מצדדים לומר שבזמן החורבן אין איסור זה אמור, אלא בכל תקופת הבית אסור לעשות כתבנית הבית הבנוי באותו הזמן. וי"א שאפילו בזמן הזה אסור לעשות כתבנית בית שני, או אף כתבנית בית ראשון (ע' בית אפרים או"ח י; פתחי תשובה יו"ד קמא סק"ג; מנחת חינוך רנד; מקדש דוד קדשים א סק"ג).

ג. משמע שאין איסור לעשות כתבנית הלשכות שבמקדש והר הבית, אם משום שאין להם תבנית מסוימת לעיכובא, אם משום שאינם בכלל 'שמיני'. והוא הדין לשאר כלים שאינם מנויים כאן (עפ"י מקדש דוד קדשים א סק"ג ב סק"א).

עשו לו אחרים – אסור להשהותם, שכיון שעשויים לשימוש, דרך תשמישם אסרה תורה (רשב"א, ר"ן בשם מהר"ם). ויש אומרים שאין זה בכלל האיסור (עתוס' ורא"ש) אם לא מפני החשד (ע' בהגר"א יו"ד קמא). ויש מי שצדד שאפילו איסור מדרבנן אין להשהותם (עפ"י מקור מים חיים קמא, ח).

דף מג

סח. א. האם עובד כוכבים מבטל עכו"ם של עובד כוכבים אחר?

ב. האם גוי קטן מבטל?

ג. האם יש ביטול בעל כרחו?

ד. האם יאוש מעכו"ם שאבדה לו נחשב כביטולה?

א. עובד כוכבים מבטל עכו"ם של עובד-כוכבים אחר (גם כשזה עובד לפעור וזה למרקוליס. להלן סד:).

ב-ג. למדו ממעשה דרבי אלעזר הקפר בריבי, שכל שאינו יודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה, כגון קטן – אינו מבטל.

וכן למדו שיש ביטול בעל כרחו, ולכך לאחר שאמר לו לבטלה ולא רצה, סתרו וביטלה.

יש מי שכתב שע"ז של מתכת, הואיל וחזרת לקדמותה, אין מועיל ביטול בעל כרחו (משל"מ

ע"ז ה,ט בשם מעשי חייא עפ"י התוס' מד. ד"ה כאן).

ד. עבודת כוכבים שאבדה במקום שהרבים מצויים שם, אעפ"י שמתיאש מלשוב ולעבדה, אביי אמר שאין זה ביטול, כי עדין מקוה שימצאנה גוי ויעבוד לה, או אף אם ימצא ישראל – סובר שמתוך שדמיה יקרים, ימכרנה לעכו"ם ויעבוד לה.

הפקירה – הרי זה ביטול (עפ"י רמב"ן). וע"ע לקמן.